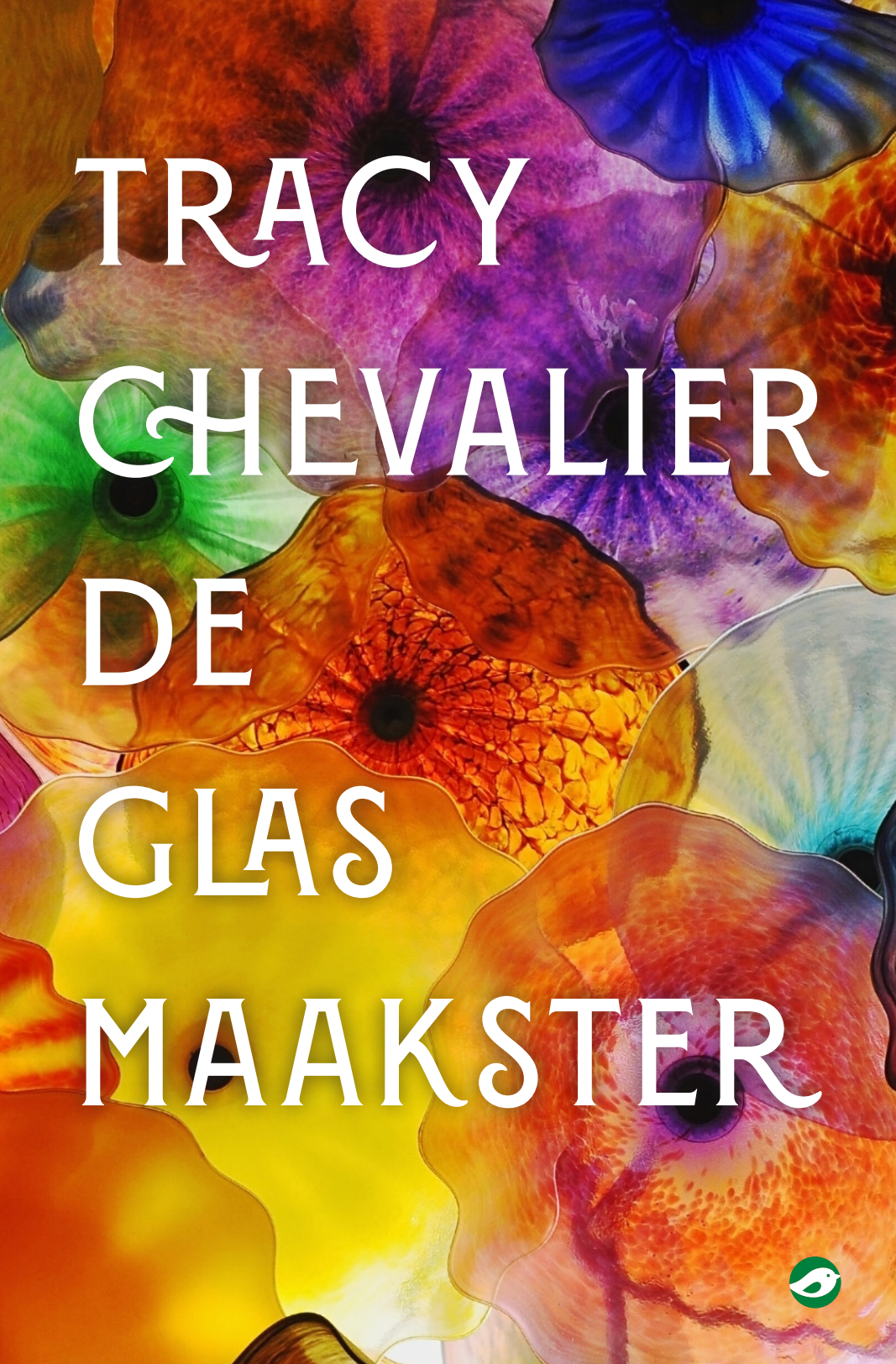

TRACY
CHEVALIER
DE
GLAS
MAAKSTER

Venetië, 1486. Aan de overkant van de lagune ligt Murano. De tijd stroomt hier anders – net als het glas waar de meesters van het eiland hun leven lang mee leren werken.

Het is niet de bedoeling dat vrouwen met glas werken, maar Orsola Rosso lapt de regels aan haar laars om haar familie voor de ondergang te behoeden. Ze werkt in het geheim omdat ze weet dat haar glazen kralen perfect moeten zijn om door mannen geaccepteerd te worden. Het bereiken van perfectie kan echter een mensenleven duren...

De lezer volgt Orsola op een reis door de eeuwen terwijl ze haar vakmanschap aanscherpt. Ze doorstaat oorlog en pest, tragedie en verdriet, maar ook triomf en liefde vallen haar ten deel. De kralen die ze maakt zullen de halzen sieren van keizerinnen en courtisanes van Parijs tot Wenen – maar zal Orsola ooit het respect verdienen van degenen die het dichtst bij haar staan?

De glasmaakster is een virtuoos portret van een vrouw, een familie en een stad die net zo eeuwig zijn als hun glas.

‘Chevalier op haar fabelachtige best. Een rijke, levendige en betoverende roman.’ – Elif Shafak

‘Chevalier, een van onze grote verhalenvertellers, toont ons onverwachte werelden en voert ons met één onweerstaanbare familie door vijf fascinerende eeuwen.’ – Amy Bloom

‘Boeiend en meeslepend.’ – *Star Tribune*

TRACY CHEVALIER (1962) is de auteur van elf romans, waaronder *Meisje met de parel*, een internationale bestseller waarvan meer dan vijf miljoen exemplaren zijn verkocht, die in 45 talen is vertaald en die bewerkt is tot een film, toneelstuk en opera. Ze is geboren in Washington DC, verhuisde in 1986 naar het Verenigd Koninkrijk en woont met haar man in Londen.

www.uitgeverijjorlando.nl

TRACY CHEVALIER

De glasmaakster

Vertaald uit het Engels door Jacqueline Smit

uitgeverij
ORLANDO

© 2024 Tracy Chevalier

Oorspronkelijke titel *The Glassmaker*

Oorspronkelijke uitgever The Borough Press, an imprint of
HarperCollins *Publishers*, London

© 2025 Nederlandse vertaling Uitgeverij Orlando bv en
Jacqueline Smit

Omslagontwerp Joyce Zethof
Zetwerk Pre Press Media Groep

ISBN 9789083422367

NUR 302

www.uitgeverijorlando.nl

EEN KORTE UITLEG OVER DE TIJD *alla Veneziana*

De drijvende stad volgt haar eigen klok. Venetië en haar naburige eilanden leken altijd al bevroren in de tijd – en misschien is dat ook wel zo. Het is een stad gebouwd op houten palen boven een lagune, dooraderd met kanalen, en haar esthetiek en veel van haar prachtige architectuur is honderden jaren onveranderd gebleven. De boten hebben nu misschien motoren, maar de tijd lijkt er nog steeds in een ander tempo te verstrijken dan in de rest van de wereld.

Een van de eeuwenoude, schitterende schatten van Venetië is het glas van het naburige eiland Murano. Glas is een bijzondere substantie. Het zand waarvan het wordt gemaakt, wordt op magische wijze doorschijnend of zelfs transparant zodra het wordt gesmolten. Er is enige discussie over de vraag of glas een vaste of vloeibare stof is. Sommige wetenschappers hebben ten onrechte beweerd dat glas, lang nadat het is afgekoeld, zou blijven stromen – zij het in zijn eigen ijzige tempo – waarbij ze het argument aanvoerden dat heel oude ruiten aan de onderkant soms dikker zijn dan aan de bovenkant. De waarheid is dat het glas niet langzaam en ongemerkt naar beneden stroomt om zich onder in de ruit te nestelen; de dikte is een gevolg van de manier waarop vensterglas vroeger werd gemaakt. Maar misschien wordt de mythe in stand gehouden omdat we graag willen geloven dat glas zich, net als het eiland waar het wordt gemaakt, aan zijn eigen natuurwetten houdt. Net als Venetië en Murano heeft het zijn eigen tempo.

Mensen die dingen maken hebben ook een dubbelzinnige relatie met tijd. Schilders, schrijvers, houtsnijders, breisters, wevers en ook glasmakers: wie iets maakt verliest zichzelf vaak in zijn werk en raakt in een staat die psychologen een 'flow' noemen, waarin uren voorbijgaan zonder dat hij of zij het merkt.

Net als lezers.

Het is verrassend moeilijk om te meten hoe snel de tijd verstrijkt – of de tijd voor anderen sneller gaat dan voor jou. Zou je het merken als alle klokken op de ene plek met een andere snelheid zouden lopen dan elders? Of als de ambachtslieden van de drijvende stad en het eiland van glas langzamer ouder lijken te worden dan de rest van de wereld?

DEEL I

Bokalen, kralen en dolfijnen

I

Als je een platte steen behendig over het water laat scheren, zal hij vele malen neerkomen, met lange of korte tussenpozen.

Houd dat beeld in gedachten, en vervang het woord *water* nu door *tijd*.

Begin aan de noordelijke rand van Venetië, met een steen in de hand, tegenover het glaseiland Murano, op een halfuur varen met de gondel door de lagune. Keil de steen nog niet. Het is 1486, het hoogtepunt van de renaissance, en Venetië geniet van haar positie als handelscentrum van Europa en een groot deel van de rest van de wereld. Het lijkt erop dat de drijvende stad altijd rijk en machtig zal blijven.

Orsola Rosso is negen jaar oud. Ze woont op Murano, maar heeft nog nooit met glas gewerkt...

Het kanaal was niet zo diep als Orsola had gedacht. Toen ze erin viel, bezorgde de kou van het water haar een schok, ze spartelde en zakte weg tot haar voeten de modderige bodem raakten. Op dat moment verloor wat zo diep en machtig had geleken plotseling zijn mysterie. Ze hoorde haar moeder schreeuwen, maar haar broer Marco lachte toen Orsola sputterend bovenkwam, het water slechts tot aan haar schouders.

‘Je duwde me!’ riep ze. ‘*Cretino!*’

‘Orsola, *basta!*’ snauwde Laura Rosso. ‘Er luisteren mensen mee.’

Dat was inderdaad zo. De bewoners van Murano stonden in de deuropeningen van de glasateliers aan de *fondamenta* en lachten om het kleine meisje van Rosso dat in het kanaal lag.

‘Ik duwde je helemaal niet,’ reageerde Marco. ‘Je viel erin omdat je zo onhandig bent, *bauca!* Wat een domme zus heb ik toch!’

Orsola, haar moeder en haar broers waren net terug van een bezoek aan haar tante en oma aan de andere kant van het eiland. Haar oma was ziek en had erop gestaan hen te zien, in de overtuiging dat ze stervende was, maar ze was gezond genoeg om op te staan en Orsola een zakje pijnboompitten te geven dat ze onlangs op de markt had gekocht. Ze wilde niet dat ze slof zouden worden als zij zou overlijden. *Zia* Giovanna rolde met haar ogen bij die gedachte, maar Orsola pakte het zakje voorzichtig van haar grootmoeder aan en beloofde het aan Maddalena, hun hulp in het huishouden, te geven. De Rosso's liepen langs de Rio dei Vetrai – het kanaal van de glasmakers, het deel van Murano waar veel van de glasateliers waren gevestigd – toen Marco haar duwde en ze in het water tuimelde. Ze had nog wel de tegenwoordigheid van geest gehad om het zakje nootjes achter zich neer te gooien terwijl ze viel. Daar wees de familie altijd op als ze het verhaal later navertelden: dat de jonge Orsola zo verstandig was geweest om geen kostbare pijnboompitten te verspillen.

Giacomo, altijd de aardigste van de twee, en daardoor de wat saaier broer, baande zich een weg naar beneden langs een trap die bedekt was met algen. Hij knielde in de modder en trok Orsola de slijmerige treden op. Ze klom op de fundamenta, hijgde en spuugde water uit, en bleef even vernederd liggen. Alleen dronkenlappen vielen in kanalen, of mensen die 's nachts op stap waren en in het donker hun richtingsgevoel waren kwijtgeraakt.

Laura Rosso hielp haar dochter overeind en begon haar af te drogen met haar sjaal. 'Je bent vies en verkleumd,' mompelde ze. Ze keek om zich heen om te zien of de mensen hun interesse waren verloren, en knikte naar een deur vlakbij. 'Je kunt maar beter naar binnen gaan bij de Baroviers en je warmen bij hun oven.'

'Dat kan niet,' onderbrak Giacomo haar. 'Ze zullen haar nooit binnenlaten.'

'Ze laten een meisje niet zomaar een dodelijke kou vatten, zelfs niet de dochter van een rivaal.' Laura wierp een blik door het filigraanglas van de deur, een berekenende uitdrukking op haar gezicht, trok hem toen open en wenkte haar dochter. 'Stil nu. Houd je ogen open en rapporteer alles wat je ziet.'

Orsola aarzelde, maar haar moeder was niet iemand met wie je in discussie ging. Ze *hád* het koud en *wás* nat, en de nabijgelegen oven was verleidelijk; ze kon het gedempte geloei ervan al horen. Ze schuifelde naar binnen, haar moeder trok de deur dicht en scheidde haar van haar familie. Achteromkijkend door het kleine raampje zag ze Marco's grijns, Giacomo's bezorgde gezicht en Laura's gebarende hand dat ze verder moest lopen.

Orsola liep door een gang die uitkwam op een binnenplaats, zonder mensen maar vol met kratten en kruiwagens met gebroken glas, stapels hout en lange glazen staven in vele kleuren die tegen de muur stonden. De grond glinsterde van de glassplinters, als veelkleurige rijp. De binnenplaats zag er nogal rommelig uit. Er omheen stonden kleine gebouwen: een opslagruimte voor meer glas en de potas, het zand en de kalk om het glas te maken; een ruimte waarvan de deur op een kier stond en waar ze planken zag vol borden en schalen, in verschillende vormen, maten en kleuren opgestelde vazen, rijen en rijen glazen, kroonluchters als inktvissen in elkaar verstrengeld – allemaal wachtend tot ze werden ingepakt en uiteindelijk verscheept naar Amsterdam of Lissabon of Londen of Hamburg of Constantinopel, steden waar Orsola haar vader soms over hoorde spreken. Aan een kant van de binnenplaats was een winkeltje waar bezoekers allerhande glasobjecten konden kopen.

De opstelling van de Barovier-werkplaats leek op die van Orsola's eigen familie, hoewel die van de Rosso's kleiner was en Lorenzo Rosso nauwgezet toezag op orde en netheid. Zijn leerlingen klaagden altijd dat ze de eerste maanden alleen maar bezig waren met het klaarleggen van gereedschap en het heen en weer rijden van kruiwagens, en dat ze nooit met heet glas in aanraking kwamen. Elk atelier had een andere stijl, die werd gedictéerd door het karakter van de maestro. Het leek erop dat maestro Giovanni Barovier een rommelig type was.

Desondanks waren de Baroviers de sterren van de glaswereld. In die wanorde had Giovanni's vader Angelo Barovier talloze uitvindingen gedaan, waaronder *cristallo veneziano* – helder glas, dat het werk op Murano voorgoed veranderde, zodra andere maestro's

het eenmaal mochten namaken – en *calcedonio*, een glassoort die eruitzag als chalcedoon. De Baroviers waren ook pioniers op het gebied van het trekken van de lange glasstaven, die alle glasblazers sindsdien gebruikten bij de vervaardiging van decoratieve elementen voor drinkbekers, kroonluchters en borden. Angelo was jaren geleden overleden, maar Giovanni zette de traditie met zorgvuldig bewaakte methodes voort. Alle glasbewerkerfamilies hadden hun eigen geheime formules. Ze wilden niet dat indringers kwamen kijken wat ze aan het doen waren.

Orsola aarzelde bij de deur die naar de werkplaats leidde. Ze kon de oven horen loeien, net als de mannen die onder het werk naar elkaar riepen. Waarom was ze hier? Ze zou vast en zeker worden ontdekt en er uitgegooid worden als een gebroken schaal. Maar haar moeder was onverbiddelijk geweest, en dus opende ze de deur op een kier en glipte naar binnen, met een knoop in haar maag.

De werkplaats was vol met mannen die *pontils* – lange metalen staven – in de oven staken en eruit trokken met gesmolten klompen glas aan de uiteinden. De mannen draaiden de voorvormen rond, rolden ze op de glasblazerssteen, een vlakke ijzeren walsplaat, en duwden het glas in verschillende vormen. De afgewerkte werkstukken plaatsten ze in de gloeioven om daar langzaam af te koelen. Jongens voedden het vuur, veegden de vloer en sjouwden met emmers water. Iedereen bewoog zich rond de maestro, die aan zijn werkbank zat. Orsola herkende de bijzondere energie die in deze ruimte gonsde, hoewel de werkplaats van de Baroviers groter en luidruchtiger was dan die van Lorenzo Rosso, met meer gefluit en geschreeuw. Ze wist dat ze niet in de weg mocht lopen en sloop behoedzaam dichterbij het vuur. Haar beweging trok de aandacht van een van de *garzonetti* – de jonge jongens die bij de ovens hielpen in de hoop *garzone* te worden, een leerling die werd opgeleid om met glas te werken. Hij was de vloer aan het vegen en verstijfde toen hij haar zag. Orsola legde een vinger op haar lippen. *Niet schreeuwen*, smeekte ze stilletjes. *Verraad me niet*.

Toen zag ze tussen alle bewegende mannen iemand staan die haar de *garzonetto* deed vergeten: een vrouw, iets opzij gebogen,

handen op de heupen. Alles aan haar was hoekig: haar brede schouders, haar voorhoofd, zelfs de knot in haar opgestoken grijze haar. In tegenstelling tot de bedrijvigheid om haar heen stond zij heel stil.

Dit was Maria Barovier, dochter van Angelo, zus van maestro Giovanni. Orsola kende deze vrouw, ze had haar van een afstandje gezien, wandelend langs de *riva* of over de Campo Santo Stefano, of zittend bij de mis, haar ogen gesloten alsof ze sliep, haar kaaklijn scherp als een spade. Maria Barovier, een zeldzame vrouwelijke glasmaker, had een scherpe tong. Ze stond bekend als Marietta, maar Orsola vond het verkleinwoord niet passen bij zo'n ontzagwekkende vrouw.

Ze keek fronsend naar een dikke glasstaaf die haar werd aange-reikt door een van de *garzoni* – een jongeman met een smal gezicht, een jaar of twee ouder dan Orsola's broer Marco. 'Nee. Het rood moet prominenter aanwezig zijn, voor de balans, anders wordt de kraal overspoeld door wit en blauw. Luister je dan nooit?' Haar zware stem klonk geïrriteerd. 'Waar is de mal? Ik moet je dit nog een keer laten zien, en dat ben ik zat.'

De jongen keek benauwd, zoals de meeste nieuwe *garzoni* als ze niet zeker waren van hun positie. Toen hij zijn blik van zijn werkgever afwendde, vielen zijn ogen op Orsola. Ze waren heel donker, bijna zwart, en Orsola stond als aan de grond genageld.

Maria Barovier volgde zijn blik. Haar frons veranderde niet toen ze Orsola zag, zelfs niet toen ze het slijm uit het kanaal op de voorkant van haar jurk opmerkte. 'Eruit, Rosso,' blafte ze. '*Spia.*'

Orsola vluchtte, baande zich een weg naar de deur in haar haast om weg te komen. Geconcentreerd op het glas draaiden de mannen zich niet eens om; dit was een drama voor vrouwen en leerlingen. Ze snelde over de krakende kristallen op de binnen-plaats naar de buitendeur en stapte de *Fondamenta dei Vetrai* op. Hoewel ze maar een paar minuten weg was geweest, voelde het als uren, alsof ze een nieuwe wereld was binnengegaan en weer was teruggekomen. Haar familie was verdwenen. Ze zouden thuis op haar wachten. Haar moeder verwachtte een volledig verslag, al had Orsola maar weinig gezien. Glasbewerkerfamilies waren niet

onvriendelijk tegen elkaar, maar ze deelden hun ruimtes, hun werk en hun geheimen niet. Af en toe dronken de maestro's samen wat en speelden kaartspelletjes; dan klaagden ze over de heffingen of de handelaren in Rialto aan de overkant van de lagune, die hen probeerden uit te buiten. Of over de wispelturige Venetiaanse Raad van Tien, die nieuwe richtlijnen uitvaardigde die bepaalden wat ze al dan niet konden produceren. Maar ze spraken nooit over het glas dat ze maakten. Het was de gewoonte van de Muranezen om het eiland en de glasindustrie in het algemeen te steunen, maar het werk van de anderen achter hun rug om te bekritisieren: technieken niet verfijnd genoeg, hun werk plagiaat of saai... Wat ze zelf maakten was altijd beter.

Orsola had nog geen minuut kunnen genieten van de warmte van de ovens bij Barovier, ze was nog steeds nat en had het koud. Ze rende langs de fundamenta en over de Ponte di Mezzo naar huis. Bruno, een stoere jonge bootzman die elke Muranees kende, roeide door het kanaal en stond op het punt om onder de brug door te varen. Hij wees met zijn roeispaan naar het slijm op de voorkant van haar jurk. 'Hé, viespeuk!' riep hij. 'Je broer vertelde me dat je in het kanaal bent gesprongen. Ben je aan het oefenen om zeemeermin te worden, of dolfijn?'

'Ik ben niet gesprongen! Hij duwde me.'

Bruno grinnikte. 'Welke Rosso moet ik geloven?'

Ze fronste en liep door, andere opmerkingen van burens over hoe vies en onhandig ze was negerend. Toen ze bij het terrein van de Rosso's aankwam, duwde ze tegen de ijzeren deur van hun binnenplaats, met aan de ene kant opslagruimtes en aan de andere kant een tuin die naar het familiehuis leidde. Achter op de binnenplaats bevond zich de werkplaats, met een oven die dag en nacht brandde. De oven mocht nooit uit, behalve in augustus, wanneer het te heet was om te werken en de glasmakers een zomerstop inlasten. Een doorgang naast de werkplaats leidde naar een kleine aanlegplaats in de lagune, vanwaar boten hun glasproducten naar handelaren in Venetië konden brengen, of het zand konden leveren dat nodig was voor de fabricage van glas, of hout voor de oven – er werden constant ladingen hout gebracht, door

binnenvaartschepen die van *terraferma* kwamen, het vasteland, waar veel meer bomen groeiden dan op de eilanden.

Orsola wilde naar de oven van de werkplaats lopen om bij de felle, intense hitte te kunnen drogen, maar haar moeder verwachtte haar waarschijnlijk meteen te zien. In plaats van naar de ovens liep ze daarom via de tuin naar de keuken, waar een ander soort warmte was – een kleiner vuur om maaltijden op te bereiden, een vuur dat om water te koken niet zo heet hoefde te zijn als om glas te smelten. Soms, als ze heel hete of juist heel milde hitte nodig had, zette Maddalena haar schotels in de verschillende delen van de oven in de werkplaats, hoewel Lorenzo Rosso er altijd ongemakkelijk uitzag als zij zich in zijn werkruimte waagde.

In de keuken zat Marco aan de lange tafel waar de familie at als het niet warm genoeg was om buiten te eten. Hij knabbelde de pijnboompitten van zijn grootmoeder gestaag op, terwijl Laura Rosso uien fijnhakte en Maddalena sardientjes bakte voor *sarde in saor*, het zoetzure gerecht dat ze vaak aten.

‘Je jurk!’ riep Maddalena. ‘Wat heb je gedaan? Trek hem onmiddellijk uit!’

Laura keek op van haar uien. ‘Je hebt het niet lang volgehouden. Wat heb je gezien?’

Door haar moeders gretigheid in combinatie met Marco’s nonchalance – hij gooide nu pijnboompitten in de lucht en ving ze op met zijn mond – begon Orsola zich af te vragen of de hele actie was gepland, of haar broer haar opzettelijk een duw had gegeven zodat ze in het kanaal naast de werkplaats van Barovier was gevallen en er wel naar binnen moest.

‘Het was er druk, veel mannen,’ begon ze.

‘Wat waren ze aan het maken?’

‘Ik weet het niet.’ Ze was geboeider geweest door Maria Barovier dan door de maestro. ‘Bokalen, denk ik.’ De meeste glasblazers maakten wijnglazen, dus dat was een veilige gok.

‘Je hebt niet eens gezien wat ze aan het maken waren,’ schimpde Marco. ‘Bauca! Je had mij moeten laten gaan.’

Dus ze was inderdaad gestuurd. Een klein deel van haar was blij dat zij was gekozen en niet haar broer.

Maddalena griste de zak van hem weg. 'Eet er niet zoveel, anders is er niet genoeg voor in de saor!'

'Maria Barovier was er,' ging Orsola verder.

'Marietta?' Laura Rosso legde haar mes neer om zich te concentreren op de woorden van haar dochter. 'Wat was ze aan het doen?'

'Ze was in gesprek met een garzone. Schold hem uit over een glasstaaf.'

'Een glasstaaf? Heb je die gezien?'

Orsola knikte.

'Hoe dik?'

'Zo dik als papa's duim.'

'Welke kleur had hij?'

'Rood, wit en blauw.'

'Een vreemde kleurencombinatie.'

'Ze zei dat het rood belangrijk was. Voor de balans.' Orsola stakte. 'Rosso,' herhaalde ze. De naam van haar familie. Het drong opeens tot haar door dat Maria Barovier had geweten dat zij een Rosso was – dat ze wist wie zij was. Maar ze vertelde haar moeder niet dat de glasmaakster haar een spion had genoemd. 'Het was voor een kraal. Ze had het over een mal.'

'Kralen! Rood-wit-blauwe kralen. Drie kleuren in één kraal.' Haar moeder keek peinzend. '*Per favore*, leg die jurk op de stapel vieze was en zoek iets droogs om aan te trekken. Tegen niemand een woord over deze kraal. Ik moet het je vader vertellen.'

Orsola trok haar vochtige kleren uit en legde ze op de gevreesde stapel wasgoed, die nooit minder hoog leek te worden. Door de hitte van de oven zweetten de mannen en jongens in de werkplaats zo erg dat ze hun kleren elke dag verschoonden, en zij en haar moeder waren er voortdurend mee in de weer. Ze warmden water op en roerden in de tobbe vol prikkend loog, hingen hemden, broeken en ondergoed bij het vuur te drogen of spreidden natte lakens uit op de bleekvelden achter het klooster in Santa Maria degli Angeli. Laura Rosso haatte de was, en Orsola wist dat haar moeder zodra haar dochter oud genoeg was om het zelf te doen, de taak volledig aan haar zou overdragen.

Die avond zat Orsola met Giacomo in een hoek van de keuken, terwijl ze een knikker heen en weer rolden die Paolo, de assistent van hun vader, voor hen had gemaakt. Marco hield het vuur op gang. Lorenzo dronk wijn terwijl Laura een van zijn hemdsmouwen oplapte, die verbrand was door een stuk heet glas.

‘Marietta Barovier is iets nieuws aan het maken,’ zei Laura tegen haar man. ‘Ik hoorde geruchten van enkele vrouwen van de maestro’s. Nu ben ik erachter. Ze maakt kralen.’

‘Kralen?’ merkte Lorenzo Rosso op. ‘Daar hoeven we ons geen zorgen over te maken.’

‘Het klonk alsof het speciale kralen zijn. Luxe kralen die misschien goed verkopen.’

‘Maar wij maken geen kralen, dus er is geen concurrentie.’

‘Misschien moeten we dat wel gaan doen.’

‘Moeten we wat?’

‘Kralen maken.’ Laura klonk geïrriteerd, alsof ze tegen haar man wilde zeggen dat hij bij de les moest blijven.

Hij schudde zijn hoofd. ‘We doen al goede zaken met glazen, kannen en schalen. Als we geld willen verdienen met kralen, moeten we staven trekken. En mijn mannen weten niet hoe dat moet.’

Om glasstaven te maken – of het nu het soort is dat gebruikt wordt voor de productie van kralen of voor ander glaswerk – moesten de mannen een stuk verwarmd glas uitrekken, steeds dunner, tot een cilinder. Dit vereiste een lange werkruimte en vaardigheden die anderen hadden geperfectioneerd. De Rosso’s kochten staven van andere glasmakers in plaats van ze zelf te produceren. Lorenzo stelde grenzen aan wat de werkplaats maakte en beperkte dat tot glazen, kannen en schalen, vanuit de redenering dat het beter was om een paar dingen goed te maken – gebruiksvoorwerpen die mensen altijd nodig zouden hebben in plaats van ingewikkelde kroonluchters en kandelaars. Het was een conservatieve werkplaats, een stabiel bedrijf dat altijd opdrachten zou blijven krijgen maar er nooit rijk van zou worden.

‘Wil je het eens uitrekenen?’ hield zijn vrouw vol. ‘Deel de inkoopprijs van een lange glazen staaf door het aantal kralen dat

je ervan kunt maken voor de verkoop. Dan kun je de winst berekenen.'

Lorenzo Rosso wierp haar een korte blik toe waarvan Orsola wist dat die betekende: *Geen vragen meer*.

Een maand later introduceerden de Baroviers de *rosetta* aan de wereld, een tonvormige kraal ter grootte van het eerste duimkootje van een man. Hij was gemaakt van laagjes rode, witte en blauwe glasstaven, die in stervormige mallen werden geplaatst en dan tot een lange cilinder werden gerold. De glasstaaf werd vervolgens in afzonderlijke kralen gesneden, die zo werden afgeslepen dat er twaalf punten van witte sterren door het blauw heen tevoorschijn kwamen. Het leek net een geschulpte schelp, uniek en ingenieus. De eerste keer dat ze er een vasthield, verklaarde Laura Rosso dat ze uitzonderlijk lelijk waren, wie zou dit nou willen dragen? Maar Orsola vond ze prachtig – ze waren zo verrassend, niemand in Murano had ooit iets dergelijks vervaardigd. Langzaam begonnen de *rosette* te verkopen – in het begin niet veel, want ze waren apart en het duurde even voor ze aansloegen en de trots werden van Afrikaanse stamhoofden. De doge van Venetië gaf Maria Barovier zelfs toestemming om haar eigen kleine atelier op te zetten om de speciale kraal die ze had gemaakt te produceren. Een vrouw die haar eigen atelier runde: dat was iets nieuws. Het was onwaarschijnlijk dat zo iets nog eens zou gebeuren, tenzij de wereld ingrijpend zou veranderen.

Orsola kwam Maria soms tegen op de Fondamenta dei Vetrai of op de markt op de Campo Santo Stefano, waar ze over sardientjes kibbelde alsof elke *soldo* een *ducato* was, ook al waren de Baroviers rijk genoeg om zich niets aan te trekken van de prijs van vis. En af en toe zag Orsola haar 's avonds alleen rondlopen aan de rand van de Campo San Bernardo tijdens de *passeggiata*, als de Muranezen de straat op gingen om vrienden en bekenden te ontmoeten. Maria Barovier schonk nooit enige aandacht aan het meisje, maar wierp soms wel een zijdelingse blik op haar. *Jij bent Orsola Rosso en ik weet dat je er bent*, leek die blik te suggereren.

Orsola's leven draaide om de nooit slinkende stapel wasgoed, de moestuin en schoonmaken, maar zodra het kon ging ze naar de werkplaats om boodschappen af te leveren of de werklieden *biscotti* te brengen die Maddalena had gemaakt. Dan bleef ze even hangen om te kijken hoe de mannen vazen of glazen maakten of een keer sierlijke drinkbekers voor een van de palazzo's die Venetianen bezaten aan het Canal Grande van Murano. Murano lag op slechts een halfuur varen van Venetië, maar rijke Venetianen gebruikten het eiland om te ontsnappen aan het drukke luxelevens dat ze leidden. Ze gingen niet veel om met de glasmakers en de vissers; ze dronken niet in de taverna's, organiseerden hun eigen feestjes, namen hun eigen bedienden mee en gebruikten hun eigen gondeliers. Maar ze vonden het leuk om te zien wat de mannen in de glasateliers maakten. Het meeste muranoglas werd naar het buitenland verscheept, maar er werden altijd een paar stukken achtergehouden om te verkopen aan Venetianen en andere bezoekers.

Wanneer ze in het winkeltje van de Rosso's kwamen kijken, zag Orsola hoe haar moeder haar schort uittrok, met haar vingers door haar haar ging, haar perfect gevormde wenkbrauwen gladstreek en zich haastte om te laten zien wat maestro Lorenzo Rosso onlangs had gemaakt. Vaak keken de rijke Venetianen alleen maar en vertrokken met niets. Maar soms kochten ze werk van de maestro, of ze verrasten iedereen en kochten een kruik of beker die Paolo had gemaakt. De stille Paolo met zijn kale hoofd, brede borstkas en sterke armen, was Lorenzo's *servente* – zijn belangrijkste assistent, de gezelschap, net onder de maestro in rang – en hij was heel behendig met glas. Wanneer een van zijn producten in de winkel verkocht was, vond Laura Rosso het leuk om dat aan hem te vertellen. Dan bloosde hij en draaide zich met een glimlachje weer naar de oven terwijl de anderen hem plaagden. Hij was een zachtmoedige leraar, die nooit schreeuwde of schold, maar simpelweg een hand bijstuurde om de vorm van iets te wijzigen, een ander stuk gereedschap aanreikte of naar de oven knikte om het glas weer op te warmen.

Het Rosso-atelier had garzonetti in dienst om de oven te laten branden en de vloeren te vegen, om gereedschap op te bergen en water te halen om de voortdurende dorst van de medewerkers te

lessen. Als ze vijf jaar in dienst bleven, werden ze *garzoni* en gingen ze zes jaar in de leer bij Lorenzo en Paolo. Orsola vond het prachtig om te zien hoe de garzoni in een soort dans om haar vader heen draaiden, knielden om door de pijp te blazen om het gesmolten glas op te laten bollen terwijl hij de blaaspip draaide, de voorvorm met de pontil van hem overnamen om deze te verwarmen in de oven, hem houten en metalen gereedschappen aanreikten als hij ze nodig had – plankjes of tangen of scharen – bladgoud neerlegden, kleinere stukjes glas die op de juiste temperatuur waren gebracht naar het werkstuk brachten, het glasstuk van de pontil braken en het naar de gloeioven droegen om langzaam af te koelen. De maestro bevond zich in het midden van de dans, als een dirigent die alles om hem heen orkestreerde. Er zat een vloeiend ritme in; dat moest wel, anders zou het stuk niet goed worden. Hij sprak zelden, gaf alleen korte opdrachten. In sommige werkplaatsen zongen de mannen en vertelden ze moppen of verhalen over vrouwen of boten, maar Lorenzo Rosso werkte liever in stilte. Zijn werknemers accepteerden dat; als ze het niet prettig vonden, gingen ze wel naar luidruchtiger werkplaatsen.

Marco en Giacomo waren ook begonnen als garzonetti, want hun vader had geweigerd om zijn zonen anders te behandelen dan de rest; ze moesten eerst van hot naar her rennen en spullen halen voordat ze konden opklimmen tot garzoni, en leerden het vak dus van onderaf. Giacomo was net zo standvastig als zijn vader, hij deed wat hem gezegd werd en bestudeerde elk proces aandachtig. Hij deed Paolo in alles na en was altijd degene die te hulp schoot en gebroken glas opveegde, de ontbrekende plank vond of voorzichtig met een pincet bladgoud opraapte dat door de mouw van zijn onvoorzichtige broer van het werkblad was geveegd. Zelfs als zijn eigen werk af was, bleef Giacomo in het atelier om eindeloos *goti* te maken – alledaagse glazen die leerlingen maakten om hun techniek te oefenen.

Marco was anders – luier en zelfverzekerder. Hij zou bekwaam zijn, beter dan Giacomo, misschien zelfs beter dan zijn vader, als hij zou oefenen. Maar hij maakte nooit goti. Hij raakte telkens in de ban van een nieuwe techniek, kleur of ontwerp en werkte daar

dan non-stop aan, waarbij hij al zijn andere taken opzijschoof. Als hij de techniek niet onder de knie kreeg of het ontwerp te ingewikkeld bleek om uit te voeren, werd hij gefrustreerd, brak hij onnodig stukken en stormde naar buiten. 'Wie zijn vrouw wordt, zal haar handen vol hebben,' merkte Laura Rosso op na een van zijn woede-uitbarstingen. Maar zij en haar man berispten hem nooit zoals ze met Orsola deden wanneer zij boos werd. Paolo zei ook niets; hij wist dat Marco op een dag zijn baas zou zijn. Giacomo probeerde zich tegen hem te verzetten, met blauwe plekken tot gevolg, want hij was niet zo hard als zijn broer.

Marco maakte één uitzonderlijk mooi werkstuk: een sierlijke bokaal van helder filigraanglas, met handvatten in de vorm van de gevleugelde leeuwen die elke vlag in Venetië sierden, en een kelk die zo ondiep was dat het bijna een bord leek. Hij besteedde weken aan het ontwerpen en modelleren van alle verschillende onderdelen voordat hij een definitieve versie maakte. Hij was enorm trots op het resultaat en besloot de bokaal niet aan een Venetiaan te verkopen, zoals hij eerst van plan was geweest. In plaats van het stuk in de winkel tentoon te stellen, bouwde hij er een plankje voor in de werkplaats. Op een dag, toen er niemand in de buurt was, probeerde Orsola de bokaal met water te vullen. Maar er paste nauwelijks iets in de ondiepe kelk, en zodra ze het kleine beetje water dat erin zat walste, morste ze over haar jurk.